

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 27ης Μαρτίου 1980 *

Στην υπόθεση 61/79,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του tribunale civile e penale di Milano προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του παραπέμποντος δικαστηρίου μεταξύ

Amministrazione delle finanze dello Stato,

προσφεύγουσα,

και

Denkavit italiana Srl,

καθής,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία των άρθρων 13, παράγραφος 2, και 92 της Συνθήκης ΕΟΚ σχετικά με την απόδοση ποσών που καταβλήθηκαν ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους Η. Kutscher, πρόεδρο, Α. O'Keefe και Α. Touffait, προέδρους τμήματος, J. Mertens de Wilmars, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, G. Bosco, T. Koormans και Ο. Due, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενικός εισαγγελέας: G. Reischl
γραμματέας: A. Van Houtte

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

(Το μέρος που περιέχει τα περιστατικά παραλείπεται)

Σκεπτικό

- 1 Με Διάταξη της 1ης Μαρτίου 1979 που περιήλθε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 13 Απριλίου του ίδιου έτους, το tribunale civile e penale di Milano υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, δύο ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 13, παράγραφος 2, και 92 της Συνθήκης ΕΟΚ σχετικά με το δικαίωμα των φορολογουμένων να τους επιστραφούν εθνικές επιβαρύνσεις, ασυμβίβαστες προς το κοινοτικό δίκαιο, τις οποίες είχαν προηγουμένως καταβάλει.
- 2 Τα υποβληθέντα ερωτήματα έχουν ως εξής:
  - «Α) Η απόδοση των ποσών που καταβλήθηκαν ως δασμοί (στην προκειμένη περίπτωση ως τέλη υγειονομικού ελέγχου) πριν χαρακτηριστούν από τα κοινοτικά θεσμικά όργανα ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς και των οποίων το βάρος είχε ήδη από τότε μεταβιβασθεί στους αγοραστές των εισαγομένων προϊόντων, συμβιβάζεται με την κοινοτική κανονιστική ρύθμιση και ειδικότερα με την ίδια τη ratio των άρθρων 13, παράγραφος 2, και 92 της Συνθήκης ΕΟΚ;
  - Β) Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση και ειδικότερα τα άρθρα 13, παράγραφος 2, και 92 της Συνθήκης ΕΟΚ εμποδίζουν το να γεννηθεί υπέρ των ιδιωτών, από την απαγόρευση και την κατάργηση των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος με δασμούς, το δικαίωμα επιστροφής των ποσών που κατέβαλαν αχρεωστήτως στο κράτος και τα οποία εισέπραξε παρανόμως το κράτος ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος, μετά την κατάργηση των επιβαρύνσεων αυτών από το κοινοτικό δίκαιο, αλλά πριν χαρακτηριστούν οι επιβαρύνσεις αυτές από τα κοινοτικά θεσμικά όργανα ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς;»

- 3 Τα ερωτήματα αυτά τέθηκαν σε δίκη που άρχισε το 1978 μεταξύ της εταιρίας *Denkavit italiana* και της ιταλικής φορολογικής διοικήσεως ως προς ένα ποσό 2 783 140 ιταλικών λιρών που καταβλήθηκαν από την εταιρία αυτή μεταξύ 1971 και 1974 ως τέλη υγειονομικού ελέγχου, σύμφωνα με το άρθρο 32 του *Testo Unico* no 1265 της 27ης Ιουλίου 1934 περί υγειονομικών νόμων (*Suppl. ord. alla Gazz. Uff.*, 9.8.1934, no 186).
- 4 Τα ερωτήματα αυτά αφορούν, κατ' ουσίαν, την ύπαρξη και την έκταση της υποχρέωσης για τα κράτη μέλη, τα οποία εισέπραξαν εθνικές επιβαρύνσεις ή τέλη, που στη συνέχεια κρίθηκαν ασυμβίβαστα προς το κοινοτικό δίκαιο, να τα αποδώσουν κατόπιν αιτήσεως του φορολογουμένου.
- 5 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει στις γραπτές της παρατηρήσεις τις σοβαρές φορολογικές δυσχέρειες που θα προέκυπταν για τα κράτη μέλη από την υποχρέωση αποδόσεως στους επιχειρηματίες των εθνικών επιβαρύνσεων και τελών, τα οποία εισπράχθηκαν και καταβλήθηκαν με την κοινή πεποίθηση ότι ήταν σύμφωνα προς το κοινοτικό δίκαιο, όταν, μετά από χρονικό διάστημα πολλών, μερικές φορές, ετών, η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που δέχθηκε το Δικαστήριο εντός του πλαισίου του άρθρου 177 της Συνθήκης αποκάλυψε στις εθνικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια ένα ασυμβίβαστο που δεν ήταν προφανές και τα οδήγησε, δυνάμει της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, στην άρνηση της εφαρμογής των εν λόγω εθνικών διατάξεων.
- 6 Αυτό ισχύει προπαντός όσον αφορά μεγάλο αριθμό επιβαρύνσεων — κυρίως υγειονομικού ελέγχου — που εισπράχθηκαν στα σύνορα και των οποίων το απαγορευόμενο από τη Συνθήκη ισοδύναμο αποτέλεσμα προς δασμό εμφανίστηκε προοδευτικά εντός του πλαισίου της ερμηνείας της εννοίας αυτής από το Δικαστήριο. Η ίδια η Επιτροπή αναγνώρισε ότι χρειάστηκε χρονικό διάστημα αισθητά μακρύτερο από εκείνο που είχε αρχικά προβλεφθεί — δηλαδή το τέλος της μεταβατικής περιόδου — για να ανακαλύψει περισσότερα από 500 είδη τελών και να προσδιορίσει αν τα τέλη αυτά είχαν ή όχι το χαρακτήρα επιβαρύνσεων ισοδυναμού αποτελέσματος προς δασμούς.
- 7 Η Ιταλική Κυβέρνηση επιμένει επίσης επί των σοβαρών διαφορών που υφίστανται από ένα κράτος σε άλλο όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορούν να ασκηθούν αγωγές αμφισβήτησεως των επιβαρύνσεων που απαιτήθηκαν ή εισπράχθηκαν παρανόμως, ή αναζητήσεως των αχρεωστήτως καταβληθεισών επιβαρύνσεων. Οι διαφορές αυτές είναι τέτοιες ώστε να συνεπιφέρουν, εις βάρος των επιχειρηματιών, «κατάσταση ανισορροπίας» εντελώς ανάλογη με εκείνη που δημιουργήθηκε από την αχρεωστήτως γενομένη είσπραξη.

- 8 Η Ιταλική Κυβέρνηση παρατηρεί, τέλος, ότι οι αχρεωστήτως εισπραχθείσες επιβαρύνσεις επιρρίφθηκαν, δυνάμει αυτής της ίδιας της φύσης τους, στις τιμές από τους επιχειρηματίες που τις κατέβαλαν, έτσι ώστε σε τελευταία ανάλυση τις υπέστησαν οι τελικοί καταναλωτές. Η επιστροφή τους στους επιχειρηματίες θα αποτελούσε αδικαιολόγητο πλουτισμό και θα ισοδυναμούσε με ενίσχυση.
- 9 Οι σκέψεις αυτές οδηγούν την Ιταλική Κυβέρνηση στο συμπέρασμα ότι πρέπει να αναγνωριστεί η ύπαρξη μιας γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία η απόδοση των ποσών που εισπράχθηκαν ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς δεν μπορεί να γίνει δεκτή παρά μόνο για τα ποσά που εισπράχθηκαν μετά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου, η οποία χαρακτήρισε το είδος του εν λόγω τέλους ως επιβαρύνσεως ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμό. Η ανάγκη μιας αρχής τέτοιας φύσεως αναγνωρίστηκε, άλλωστε, από το Δικαστήριο με την απόφαση της 8ης Απριλίου 1976 (υπόθεση 43/75, Defrenne κατά Sabena, Raccolta 1975, σ. 455), οδηγεί δε στη σκέψη ότι το δικαίωμα του ιδιώτη να μην καταβάλει την επιβάρυνση ισοδυνάμου αποτελέσματος και η υποχρέωση του κράτους-παραβάτη να αποδώσει την επιβάρυνση αυτή μετά την είσπραξή της δεν βρίσκονται σε απόλυτη αντιτοίχια.
- 10 Κατά την άποψη της Denkavit italiana, αντιθέτως, το άμεσο αποτέλεσμα της απαγορεύσεως εισπράξεως επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς, η οποία διακηρύσσεται από το άρθρο 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης, συνεπάγεται να πραγματοποιείται το αποτέλεσμα αυτό, μαζί με τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτό για τους ιδιώτες, από την ημέρα που προέβλεψε η διάταξη αυτή για την κατάργηση αυτών των επιβαρύνσεων, ανεξαρτήτως δε του χρόνου κατά τον οποίο διαπιστώνεται ή διαπιστώθηκε δικαστικά το ασυμβίβαστο της εν λόγω επιβαρύνσεως με το κοινοτικό δίκαιο, είτε η διαπίστωση αυτή προήλθε από το Δικαστήριο εντός του πλαισίου διαδικασίας παραβάσεως κράτους, κατά την έννοια του άρθρου 169 της Συνθήκης, είτε από τα εθνικά δικαστήρια κατόπιν ερμηνείας εντός του πλαισίου του άρθρου 177 του περιεχομένου της επίμαχης κοινοτικής διάταξης.

Το άμεσο αυτό αποτέλεσμα επιφέρει μάλιστα πιο ριζοσπαστικές συνέπειες, υπό την έννοια ότι κάθε διάταξη εθνικού δικαίου, η οποία αποκλείει ή περιορίζει την δικαστική διεκδίκηση των δικαιωμάτων που απολαύουν οι πολίτες από τις άμεσα ισχύουσες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου θα πρέπει να θεωρείται αυτή η ίδια ως ασυμβίβαστη με την οικεία κοινοτική διάταξη.

- 11 Τα υποβληθέντα ερωτήματα, τα οποία συνδέονται στενά μεταξύ τους, αφορούν το περιεχόμενο δύο διατάξεων της Συνθήκης: το άρθρο 13, παράγραφος 2, και το άρθρο 92. Με τα ερωτήματα αυτά το εθνικό δικαστήριο ζητεί να μάθει ποια εί-

ναι η ενέργεια αυτών των διατάξεων επί του δικαιώματος των πολιτών να διεκδικήσουν την επιστροφή εθνικών επιβαρύνσεων και επί της ανίστοιχης υποχρέωσης του κράτους μέλους να τις αποδώσει στην περίπτωση που συντρέχουν μαζί ή χωριστά δύο προϋποθέσεις, τις οποίες προσδιορίζει το εθνικό δικαστήριο, δηλαδή: α) όταν ο χαρακτήρας των εθνικών αυτών επιβαρύνσεων ως επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς εισαγωγικούς δασμούς, κατά συνέπεια δε και το ασυμβίβαστο των επιβαρύνσεων αυτών με την απαγόρευση του άρθρου 13, παράγραφος 2, διαπιστώθηκε μόλις μετά το τέλος της μεταβατικής περιόδου και κατόπιν ερμηνείας στην οποία προέβη το Δικαστήριο εντός του πλαισίου του άρθρου 177 της Συνθήκης· β) όταν ο επιχειρηματίας, ο οποίος κατέβαλε αυτές τις επιβαρύνσεις, μετέφερε το βάρος τους στους αγοραστές των εισαχθέντων προϊόντων.

- 12 Πριν ερευνηθεί η απάντηση που πρέπει να δοθεί στα υποβληθέντα ερωτήματα, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το ασυμβίβαστο ορισμένης εθνικής επιβαρύνσεως με το κοινοτικό δίκαιο και η αντίστοιχη απαγόρευση εισπράξεώς της σε δεδομένη περίπτωση δεν ορίζεται από το Δικαστήριο όταν δικάζει δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ. Τα εθνικά δικαστήρια είναι αυτά που οφείλουν, μέσα στο πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας που ιδρύει αυτή η διάταξη, εφαρμόζοντας το θεμελιώδη κανόνα της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, να διασφαλίζουν, όταν επιλαμβάνονται δικών που κινήθηκαν από τους ενδιαφερομένους, την προάσπιση των δικαιωμάτων, τα οποία αρύονται οι πολίτες, δυνάμει αυτής της ίδιας της Συνθήκης, από το άμεσο αποτέλεσμα της απαγορεύσεως των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς. Ενόψει αυτού του γεγονότος πρέπει να δοθεί απάντηση στα τεθέντα ερωτήματα.

Όσον αφορά το άρθρο 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης

- 13 Το άρθρο 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης, ορίζει ότι «τα κράτη μέλη καταργούν προοδευτικώς κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου τις φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς εισαγωγικούς δασμούς που ισχύουν μεταξύ τους. Η Επιτροπή ορίζει με οδηγίες το ρυθμό της καταργήσεως αυτής, καθοδηγούμενη από τους κανόνες που προβλέπονται στο άρθρο 14, παράγραφοι 2 και 3, καθώς και από τις οδηγίες που εκδίδει το Συμβούλιο κατ' εφαρμογή του άρθρου 14, παράγραφος 2».
- 14 Κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία εκφράζεται κυρίως στις αποφάσεις της 19ης Ιουνίου 1973 (υπόθεση 77/72, Capolongo, Raccolta 1973, σ. 611), της 18ης Ιουνίου 1975 (υπόθεση 94/74, IGAV, Raccolta 1975, σ. 699) και της 5ης Φεβρουαρίου 1976 (υπόθεση 87/75, Bresciani, Raccolta 1976, σ. 129), το άρθρο 13, παράγραφος 2, συνεπάγεται, το αργότερο από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή από την 1η Ιανουαρίου 1970, όσον αφορά το σύνολο των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς, σαφή και ανεπιφύλακτη

- απαγόρευση εισπράξεως των εν λόγω επιβαρύνσεων, έτσι ώστε η διάταξη αυτή να είναι απολύτως ικανή, από την ίδια τη φύση της, να επιφέρει άμεσα αποτελέσματα στις έννομες σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών και των πολιτών τους. Όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση της 9ης Μαρτίου 1978 (υπόθεση 106/77, Administration des Finances κατά Simmenthal, Raccolta 1978, σ. 643), οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου πρέπει να αναπτύσσουν το σύνολο των αποτελεσμάτων τους κατά τρόπο ενιαίο σ' όλα τα κράτη μέλη από την έναρξη της ισχύος τους και καθόλη τη διάρκειά τους.
- 15 Το άρθρο 177 της Συνθήκης ορίζει ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να κρίνει προδικαστικά ιδίως επί της ερμηνείας της Συνθήκης και των πράξεων που εξέδωσαν τα θεσμικά όργανα. Η αρμοδιότητα αυτή έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει την ενιαία ερμηνεία και εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, ιδίως δε των διατάξεων που έχουν άμεσο αποτέλεσμα, από τα εθνικά δικαστήρια.
- 16 Η ερμηνεία των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο κατά την άσκηση της αρμοδιότητας που του έχει αναθέσει το άρθρο 177 διαφωτίζει και αποσαφηνίζει, όταν υφίσταται σχετική ανάγκη, την έννοια και το περιεχόμενο της σχετικής διατάξεως, όπως πρέπει ή θα έπρεπε να είχε νοηθεί και εφαρμοστεί από τη χρονική στιγμή της θέσεώς της σε ισχύ. Συνέπεια αυτού είναι ότι η διάταξη που ερμηνεύθηκε κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί και πρέπει να εφαρμοστεί από το δικαστή ακόμη και σε έννομες σχέσεις που γεννήθηκαν και σχηματίσθηκαν πριν από την απόφαση που έκρινε επί της αιτήσεως ερμηνείας, εφόσον συντρέχουν κατά τα λοιπά οι προϋποθέσεις που επιτρέπουν να αγχθεί ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων μια διαφορά σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως.
- 17 Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί το Δικαστήριο, όπως έκρινε με την απόφαση της 8ης Απριλίου 1976 (υπόθεση 43/75, Defrenne κατά Sabena, Raccolta 1976, σ. 455), κατ' εφαρμογή μιας γενικής αρχής ασφαλείας δικαίου που είναι συμφυής με την έννομη κοινοτική τάξη, λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρή διατάραξη που μπορεί να επιφέρει η απόφασή του για το παρελθόν στις έννομες σχέσεις που έχουν ιδρυθεί καλώς ή κακώς, να οδηγηθεί στον περιορισμό της δυνατότητας των ενδιαφερομένων να επικαλεστούν τη διάταξη που ερμηνεύθηκε κατ' αυτό τον τρόπο για να τεθούν υπό αμφισβήτηση και πάλι οι έννομες αυτές σχέσεις.
- 18 Τέτοιος όμως περιορισμός δεν μπορεί πάντως να γίνει δεκτός παρά μόνο με την ίδια την απόφαση η οποία κρίνει επί της αιτουμένης ερμηνείας. Η θεμελιώδης απαίτηση ενιαίας και γενικής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου συνεπάγεται ότι μόνο το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίσει διαχρονικούς περιορισμούς που πρέπει να τεθούν στην ερμηνεία την οποία δίδει.

- 19 Οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τέτοιους περιορισμούς δεν συντρέχουν όταν η διαφορά της οποίας επελήφθη το εθνικό δικαστήριο προκύπτει από την απαγόρευση εισπράξεως εθνικών επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς εισαγωγής, όταν η γενική ισχύς της απαγορεύσεως αυτής και ο απόλυτος χαρακτήρας της έχουν ήδη αναγνωριστεί από το Δικαστήριο από το 1962, δηλαδή από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1962 (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 2/62 και 3/62, Επιτροπή κατά Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου και Βασιλείου του Βελγίου, *Raccolta* 1962, σ. 814). Με την απόφαση αυτή έκρινε το Δικαστήριο ότι «η έννοια της επιβαρύνσεως ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμό όχι μόνο δεν αποτελεί εξαίρεση από το γενικό κανόνα της απαγορεύσεως των δασμών, αλλά αντιθέτως αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμά της, το οποίο επιτρέπει να γίνει αποτελεσματική αυτή η απαγόρευση».
- 20 Επίσης με την απόφαση της 16ης Ιουνίου 1966 (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 52/65 έως 55/65, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά Επιτροπής, *Raccolta* 1966, σ. 227) το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα ότι τα διοικητικά τέλη που αποτελούν την αντιπαροχή ειδικής παροχής της διοικήσεως μπορούν να διαφύγουν την έννοια της επιβαρύνσεως ισοδυνάμου αποτελέσματος. Με την απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1968 (υπόθεση 7/68, Επιτροπή κατά Ιταλικής Δημοκρατίας, *Raccolta* 1968, σ. 617) το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την ίδια αυτή ερμηνεία προκειμένου περί επιβαρύνσεων ιταλικών καλλιτεχνημάτων και με την απόφαση της 1ης Ιουλίου 1969 (υπόθεση 24/68, Επιτροπή κατά Ιταλικής Δημοκρατίας, *Raccolta* 1969, σ. 193) προκειμένου περί στατιστικών τελών. Τέλος με την απόφαση της ίδιας ημέρας (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 2/69 και 3/69, *Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders*, *Raccolta* 1969, σ. 211) το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η έννοια της επιβαρύνσεως ισοδυνάμου αποτελέσματος, η οποία προβλέπεται στα άρθρα 9 και 12 της Συνθήκης ΕΟΚ, περιλαμβάνει κάθε χρηματική επιβάρυνση, πλην του καθαυτού δασμού, η οποία πλήττει λόγω της διελεύσεως των συνόρων τα εμπορεύματα που κυκλοφορούν στο εσωτερικό της Κοινότητας, εφόσον δεν επιτρέπεται από ειδικές διατάξεις της Συνθήκης, χωρίς να χρειασθεί άλλωστε να ληφθεί υπόψη ότι η επίδικη επιβάρυνση είχε σκοπούς που είχαν χαρακτηριστεί ως κοινωνικής ασφαλείας.
- 21 Από την πάγια αυτή νομολογία προκύπτει ότι τόσο τα κράτη μέλη όσο και οι ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες ήταν, ήδη πριν από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή ήδη πριν από το χρόνο που η απαγόρευση είχε, δυνάμει του άρθρου 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ, γενικό και ανεπιφύλακτο αποτέλεσμα, επαρκώς ενημερωμένοι για την έκταση αυτής της απαγορεύσεως ώστε να μην υπάρχει λόγος να περιοριστεί η έκτασή της, τουλάχιστον για την περίοδο μετά την 1η Ιανουαρίου 1970.
- 22 Θα πρέπει όμως να παρατηρηθεί ότι, όταν η συνέπεια ενός κανόνα κοινοτικού δικαίου — όπως του άρθρου 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης — είναι να απα-

γορεύει, με τα αποτελέσματα που περιγράφηκαν πιο πάνω, την είσπραξη εθνικών επιβαρύνσεων ή τελών, η διασφάλιση των δικαιωμάτων που παρέχει στους πολίτες το άμεσο αποτέλεσμα τέτοιας απαγορεύσεως δεν απαιτεί αναγκαστικά ενιαίο και κοινό κανόνα στα κράτη μέλη για τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις, στην τήρηση των οποίων υπόκειται η αμφισβήτηση ή η αναζήτηση των επιβαρύνσεων αυτών.

- 23 Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των εθνικών συστημάτων, το πρόβλημα της αμφισβήτησεως των επιβαρύνσεων που επιβλήθηκαν παρανόμως ή της αποδόσεως των επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως επιλύεται κατά διαφορετικούς τρόπους στα διάφορα κράτη μέλη, ακόμη δε και στο εσωτερικό του ίδιου κράτους, ανάλογα με τα διάφορα είδη των επιμέτρων φόρων και επιβαρύνσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι αμφισβητήσεις ή οι αναζητήσεις αυτού του είδους υπόκεινται από το νόμο σε ορισμένες τυπικές προϋποθέσεις και σε προθεσμία όσον αφορά τόσο τις διεκδικήσεις που απευθύνονται στη φορολογική διοίκηση όσο και τις δικαστικές προσφυγές. Ενόψει της λειτουργίας τέτοιων δικαιοδοτικών μηχανισμών, το Δικαστήριο, με τις αποφάσεις Rewe και Comet της 16ης Δεκεμβρίου 1976 (υποθέσεις 33/76 και 45/76, Raccolta 1976, σ. 1989 και 2043), αναγνώρισε ότι συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο ο καθορισμός ευλόγων προθεσμιών ασκήσεως προσφυγών προς το συμφέρον της ασφαλείας δικαίου, η οποία προστατεύει συγχρόνως τον ενδιαφερόμενο φορολογούμενο και τη διοίκηση.
- 24 Σ' άλλες περιπτώσεις τα ένδικα βοηθήματα επιστροφής των επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως πρέπει να ασκηθούν ενώπιον των κοινών δικαστηρίων, ιδίως υπό τη μορφή αγωγών αναζητήσεως του αχρεωστήτως καταβληθέντος. Τα ένδικα αυτά βοηθήματα διέπονται από λίγο-πολύ μακρές προθεσμίες, σ' ορισμένες δε περιπτώσεις υπόκεινται στην παραγραφή του αστικού δικαίου, κατά τρόπο ώστε τα εν λόγω κράτη μέλη να μπορούν να βρεθούν προ συσσωρευμένων διεκδικήσεων μεγάλης σημασίας σε περίπτωση διαπιστώσεως ασυμβιβάστου μεταξύ ορισμένων εθνικών φορολογικών διατάξεων και των απαιτήσεων του κοινοτικού δικαίου.
- 25 Όπως προκύπτει από τις προαναφερθείσες αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976 (Rewe και Comet), κατ' εφαρμογή της αρχής της συνεργασίας που διακηρύσσεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΟΚ, στα δικαστήρια των κρατών μελών ανήκει το έργο της εξασφάλισης της νομικής προστασίας, η οποία απορρέει για τους πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Ελλείψει κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως επί του θέματος της αμφισβήτησεως ή της επιστροφής εθνικών επιβαρύνσεων που απαιτήθηκαν παρανόμως ή που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως, είναι έργο της εσωτερικής εννόμου τάξεως κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να ρυθμίσει τις διαδικαστικές λεπτομέρειες των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στη δια-

σφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν οι πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου, εξυπακούεται δε ότι οι σχετικές διατάξεις δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα εσωτερικής φύσεως και ότι σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να διαμορφωθούν έτσι ώστε να καταστήσουν πρακτικά αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση να προασπίζουνται.

- 26 Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η προστασία των διασφαλιζόμενων εν προκειμένω δικαιωμάτων από την κοινοτική έννομη τάξη δεν απαιτεί να επιστρέφονται οι επιβαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως υπό προϋποθέσεις οι οποίες συνεπάγονται αδικαιολόγητο πλουτισμό των δικαιούχων. Επομένως, τίποτε δεν εμποδίζει από την άποψη του κοινοτικού δικαίου να λαμβάνουν υπόψη τους τα εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, το γεγονός ότι επιβαρύνσεις που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως μπόρεσαν να ενσωματωθούν στις τιμές της επιχειρήσεως οφειλέτιδας της επιβαρύνσεως και να επιρριφθούν στους αγοραστές.
- 27 Η Ιταλική Κυβέρνηση επέστησε την προσοχή επί των ορίων που μπορούν να διαγραφούν νομίμως στην άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησεως των παρανόμων επιβαρύνσεων ή του δικαιώματος διεκδικήσεως της επιστροφής τους και επί της διακρίσεως που, επί του θέματος αυτού, έγινε από τις εθνικές νομοθεσίες μεταξύ των προϋποθέσεων που αφορούν την άρνηση καταβολής μιας επιβαρύνσεως ή την αμφισβήτηση της εισπράξεώς της και των προϋποθέσεων αναζητήσεως επιβαρύνσεων που είχαν ήδη προηγουμένως πληρωθεί. Οι σκέψεις αυτές πρέπει εν πάση περιπτώσει, εφόσον πρόκειται για εθνικές επιβαρύνσεις και με το τωρινό στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, να εφαρμοστούν στο πλαίσιο των εθνικών νομοθεσιών, ενόψει των ορίων που διαγράφηκαν πιο πάνω.
- 28 Στα ερωτήματα, συνεπώς, σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 13, παράγραφος 2, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι:
- α) το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης, συνεπάγεται ότι η διοίκηση και τα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν, από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, να επιληφθούν, ανάλογα με την περίπτωση, προσφυγών που στρέφονται κατά των εθνικών επιβαρύνσεων, οι οποίες έχουν ισοδύναμο αποτέλεσμα προς δασμούς, ή αγωγών επιστροφής τέτοιων επιβαρύνσεων, ακόμη και για την περίοδο που προηγείται του χρόνου που ο χαρακτηρισμός αυτός προήλθε από την ερμηνεία που έδωσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο του άρθρου 177 της Συνθήκης·
- β) είναι πάντως έργο της έννομης τάξης κάθε κράτους μέλους να ορίσει τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν στους φορολογουμένους να αμφισβητήσουν

αυτές τις επιβαρύνσεις ή να διεκδικήσουν την επιστροφή τους, αρκεί οι προϋποθέσεις αυτές να μην είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως και δεν καθιστούν πρακτικά αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που έχει παράσχει η κοινοτική έννομη τάξη·

- γ) τίποτε δεν εμποδίζει, από άποψη κοινοτικού δικαίου, να λαμβάνουν υπόψη τους τα εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, το γεγονός ότι οι επιβαρύνσεις που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως μπόρεσαν να ενσωματωθούν στις τιμές της επιχειρήσεως οφειλέτιδας της επιβαρύνσεως και να επιρριφθούν στους καταναλωτές.

Όσον αφορά το άρθρο 92 της Συνθήκης

- 29 Όσον αφορά τα ερωτήματα που αναφέρονται στο άρθρο 92 της Συνθήκης, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν μήπως η απόδοση στους επιχειρηματίες των εθνικών επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως υπό τις προϋποθέσεις που περιέγραψε το δικαστήριο αυτό θα έπρεπε να θεωρηθεί ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης και να είναι επομένως ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δίκαιο.
- 30 Κατά το άρθρο 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, «ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές, εκτός αν η παρούσα Συνθήκη ορίζει άλλως».
- 31 Η διάταξη αυτή αφορά τις αποφάσεις των κρατών μελών με τις οποίες τα κράτη αυτά, ενόψει της επιδιώξεως των δικών τους οικονομικών και κοινωνικών στόχων, θέτουν με μονομερείς και αυτόνομες αποφάσεις στη διάθεση των επιχειρήσεων ή άλλων υποκειμένων δικαίου πόρους ή τους παρέχουν πλεονεκτήματα που εξυπηρετούν την πραγματοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών στόχων τους οποίους επιδιώκουν. Η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται σε υποχρέωση πληρωμής ή αποδόσεως ποσών η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι τα ποσά αυτά δεν οφείλονταν από εκείνον που τα κατέβαλε. Από τη σκέψη αυτή προκύπτει ότι ένα εθνικό οικονομικό σύστημα, το οποίο επιτρέπει σ' ένα φορολογούμενο να αμφισβητήσει ή να διεκδικήσει την επιστροφή μιας επιβαρύνσεως, δεν συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης. Η δυνατότητα ή η αδυναμία αποδόσεως μιας επιβαρύνσεως λόγω αυτού του γεγονότος εξαρτάται πράγματι από τις ιδιομορφίες των εθνικών νομοθεσιών επί του θέματος της επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων, ιδίως δε στο φορολογικό πεδίο.

- 32 Κατά συνέπεια, στα ερωτήματα που αναφέρονται στην ερμηνεία του άρθρου 92 της Συνθήκης πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η υποχρέωση της διοικήσεως ενός κράτους μέλους να επιστρέψει στους φορολογουμένους, οι οποίοι υπέβαλαν σχετική αίτηση, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, τις επιβαρύνσεις ή τα τέλη που δεν οφείλονταν λόγω του ασυμβιβάστου τους προς το κοινοτικό δίκαιο, δεν συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το tribunale civile e penale di Milano, με Διάταξη της 1ης Μαρτίου 1979, που πρωτοκολλήθηκε στο Δικαστήριο στις 13 Απριλίου 1979, αποφαινεται:

1. α) Το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 13, παράγραφος 2, της Συνθήκης, συνεπάγεται ότι η διοίκηση και τα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν, από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, να επιληφθούν, ανάλογα με την περίπτωση, προσφυγών που στρέφονται κατά των εθνικών επιβαρύνσεων, οι οποίες έχουν ισοδύναμο αποτέλεσμα προς δασμούς, ή αγωγών επιστροφής τέτοιων επιβαρύνσεων, ακόμη και για την περίοδο που προηγείται του χρόνου που ο χαρακτηρισμός αυτός προήλθε από την ερμηνεία που έδωσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο του άρθρου 177 της Συνθήκης.
  - β) Είναι έργο της έννομης τάξης κάθε κράτους μέλους να ορίσει τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν στους φορολογουμένους να αμφισβητήσουν αυτές τις επιβαρύνσεις ή να διεκδικήσουν την επιστροφή τους, αρκεί οι προϋποθέσεις αυτές να μην είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως και δεν καθιστούν πρακτικά αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που έχει παράσχει η κοινοτική έννομη τάξη.
  - γ) Τίποτε δεν εμποδίζει, από άποψη κοινοτικού δικαίου, να λαμβάνουν υπόψη τους τα εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, το γεγονός ότι οι επιβαρύνσεις που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως μπόρεσαν να ενσωματωθούν στις τιμές της επιχειρήσεως οφειλέτιδας της επιβαρύνσεως και να επιρριφθούν στους καταναλωτές.
2. Η υποχρέωση της διοικήσεως ενός κράτους μέλους να επιστρέψει στους φορολογουμένους, οι οποίοι υπέβαλαν σχετική αίτηση, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, τις επιβαρύνσεις ή τα τέλη που δεν οφείλονταν λόγω του ασυμβιβάστου τους προς το κοινοτικό δίκαιο, δεν συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 92 της Συνθήκης ΕΟΚ.

AMMINISTRAZIONE DELLE FINANZE DELLO STATO KATA DENKAVIT ITALIANA

Kutscher

O'Keeffe

Touffait

Mertens de Wilmars

Pescatore

Mackenzie Stuart

Bosco

Koopmans

Due

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 27 Μαρτίου 1980.

Ο γραμματέας

A. Van Houtte

Ο πρόεδρος

H. Kutscher